

М.А.СЕНИК

Львівський національний університет імені Івана Франка
79000, Львів, вул. Університетська, 1

**ОСОБЛИВОСТІ ХАРЧУВАННЯ ЗИМУЮЧИХ ГРАКІВ У МІСТІ
ЛЬВОВІ**

ключові слова: урбанізований ландшафт, грак, особливості харчування
key words: urban landscape, rook, food peculiarities

M.A.SENYK

**FOOD PECULIARITIES OF THE WINTERING ROOKS IN THE LVIV
CITY**

Ivan Franco National University of Lviv
79000, Lviv, Universytetska St., 1

Study of the food peculiarities of wintering rooks (*Corvus frugilegus* L.) was carried out during 1999-2000 in Lviv (Western Ukraine). Character of the rooks food spectrum depends of difference in food places: some birds feed on the fields and farms near the city (62,1%), but some rooks for forage on the rubbish-heaps in Lviv (37,9 %). There are many made-man elements in the food spectrum in the last case.

Грак (*Corvus frugilegus* L.) — птах з родини воронових, чисельність якого в антропогенних ландшафтах сильно зросла за останні роки. Відповідно зросло його значення і в орнітоценозах урбоєкосистем. Узимку грак утворює великі скупчення в населених пунктах, до яких часто приєднуються галка (*Corvus monedula* L.) та сіра ворона (*Corvus cornix* L.).

Одним з недостатньо вивчених питань є особливості харчування зимуючих угруповань птахів. Дослідження трофіки граків поглиблює відомості щодо біології виду, характеризує його зв'язки з середовищем існування та вказує на адаптаційні можливості цих птахів у містах.

Метою наших досліджень було вивчення особливостей харчування зимуючих граків у місті Львові.

Методика досліджень

Дослідження трофічних особливостей граків у м. Львові проводили протягом зимових періодів 1999-2000 років. Методом лінійних трансект обраховували чисельність особин, що днюють у місті. Під час добових міграцій за допомогою точкових обліків встановлювали чисельність птахів, що злітали на ночівлю до Стрийського парку [4].

Для аналізу харчового спектру граків, які ночують у місті було зібрано 1020 зразків посліду (340 зразків щомісяця). Збір посліду проводили у 8 пунктах парку, розташованих у місцях найбільшого скупчення птахів і на периферії ночівлі.

Результати досліджень

У Львові та його околицях у різні роки взимку днює від 10000 до 19000 граків (1-2 ос/га). На ночівлі в Стрийському парку скупчується до 48000 особин цього виду. Разом з іншими видами воронових чисельність птахів тут досягає 60000 і більше особин.

На основі зібраного нами в місцях ночівлі посліду граків та аналізу даних щодо кормодобувної їх поведінки взимку, ми отримали результати, які дозволили встановити особливості харчування зимуючих зграй.

Найчастіше серед дослідженого посліду траплялися два їх типи. Перший — це послід, який складався з оболонки зерен злаків (ячменю, пшениці та ін., і, досить часто, власне зерен цих злаків). Цей послід також міг містити насіння інших рослин, уламки кісток великої рогатої худоби, птиці та мишовидних гризунів або ж неістівні частини (шматочки гуми, фольгу, ячну шкаралупу, гастроліти). Такого посліду було знайдено 432 або 42,4% від загальної кількості.

Другий тип посліду — це послід, що містив згортки подертого на вузькі смужки целофану (з поліетиленових пакетів) або щільно зібраний папір. Часто до його складу входили: ковбасні та яблучні шкірки, шматочки моркви, насіння гранату, винограду, ожини та вишні, гастроліти та ячна шкаралупа. Таких погадок було 387, що становить 37,9% від загальної кількості.

Крім таких типів посліду, траплявся ще й такий, який містив оболонки зерен злаків, папір або целофан, тобто послід змішаного типу й такий, що містив якісь інші компоненти. Наприклад послід, що складався з жуйки та уламків кісток і хрящів, або послід, який містив моток шнура, ізоляційну стрічку й гастроліти. Загалом, такий послід становив 19,7% від загальної кількості.

Ці дані вказують на два основні джерела здобування корму граками в зимовий період. Перше, яке відповідає першому типу посліду — це здобування їжі на полях, токах, скиртах, на фермах і могильниках худоби (тобто за межами міста, в агроландшафті) і друге — на смітниках, звалищах і на ділянках з відкритим ґрунтом у місті та на його околицях.

У першому випадку птахи харчуються зерном злаків, гречкою, горохом, волоським горіхом, насінням соняшника, гарбуза, поїдають ягоди горобини, калини. На фермах і в інших місцях птахи знаходять

кістки тварин, поїдають кістковий мозок і хрящі. У другому випадку птахи годуються, переважно, харчовими відходами: поїдають ковбасні шкірки, лушпиння картоплі, цибулі, буряка, яблучні шкірки та качани, роздзьобують кістки.

Папір і целофан, імовірно, мають значення для нормалізації травлення. Різноманітні неїстівні компоненти (гума, скло, фольга, сірники, нитки, пластмаса, поролон та ін.) відіграють роль гастролітів. Загалом, частка рослинної їжі в раціоні граків становить 32,4%, тваринної 14,7%, харчових відходів 20,6%, неїстівних включень 29,4% (Рис.).

Установлено, що протягом зими харчовий спектр змінюється. Так, у січні в посліді знайдено набагато більше неїстівних компонентів (целофан, папір тощо), ніж у грудні. Наприклад, целофан знайдений у 16,5% зразків у січні і в 11,5% — у грудні, папір, відповідно — по 15,7% і 13,5%. У січні також зростає частота трапляння яєчної шкаралупи (на 2,7%) і ковбасних шкірок (на 1,5%). Збільшується кількість посліду змішаного типу. Це пов'язано, на нашу думку, зі зростанням товщини снігового покриву (до 50 см і більше). У такий час птахи намагаються максимально використовувати всі вільні від снігу ділянки ґрунту, а також більше концентруються поблизу людських осель.

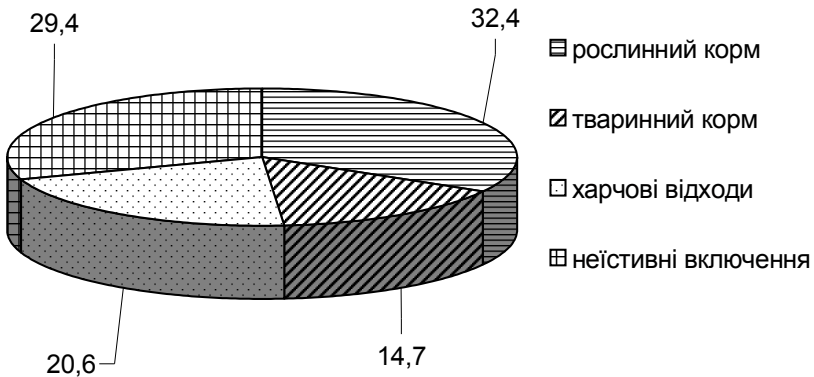

Рис. Склад поживи грака в зимовий період у місті Львові та на його околицях.

У лютому кількість неїстівних компонентів майже не зменшується, що свідчить, імовірно, про збіднення запасів корму в агроландшафтах. На це вказує також зниження частоти трапляння в посліді зерен злаків:

з 8,1% у січні до 2% у лютому. Хоча частка оболонок злаків навіть зростає — з 17,3% у січні до 18,2% у лютому (Табл.).

Таблиця.

Склад поживи грака в зимовий період 1999-2000 рр.

Харчові об'єкти і неїстівні компоненти		Частота трапляння, %			
		Грудень	Січень	Лютий	Разом
1		2	3	4	5
1	Оболонки зерен	17,3	15,6	18,2	51,1
2	Зерна злаків	8,1	7,6	2	17,7
3	Насіння гарбуза	0,5	1	1,2	2,7
4	Насіння соняшника	0,6	0,8	0,8	2,2
5	Насіння гречки	0,7	0,1	—	0,8
6	Волоський горіх	1,5	0,4	—	1,9
7	Насіння калини	0,3	0,3	1,1	1,7
8	Насіння та шкірки горобини	1,6	1	—	2,6
9	Насіння винограду	0,2	0,3	0,3	0,8
10	Насіння ожини	0,2	0,2	0,2	0,6
11	Насіння гранату	0,3	0,5	0,2	1
12	Кісточки вишні (черешні)	0,1	0,2	0,2	0,5
13	Насіннева шкірка та рештки яблука	2,5	2,8	1,4	6,6
14	Морква	1,5	2,7	1,6	5,8
15	Насіння диких рослин	0,5	—	0,2	0,7
16	Лушпиння цибулі	0,3	1,8	0,2	1,3
17	Хвоя	1,1	1,6	0,7	3,4
18	Рештки комах	0,2	—	0,2	0,4
19	Рештки дрібних гризунів	1,2	0,4	0,9	2,5
20	Кістки риб	1	1,4	1,2	3,5
21	Уламки кісток і хрящів ВРХ та птиці	9	12,3	11,6	32,9
22	Людське волосся та шерсть тварин	1,8	1,6	1,9	5,2
23	Ковбасні шкірки	2,8	4,3	3,9	11
24	Целофан	11,5	16,5	13,7	41,6
26	Пластмаса	0,4	0,3	0,2	0,9
27	Гума	0,9	0,6	0,5	2
28	Шнурки, нитки, тканина	0,5	0,6	0,5	1,6
29	Фольга, обгортки від цукерок	2,1	2,5	2,7	7,3
30	Шкло	0,4	0,3	0,4	1,1
31	Земля	2,6	0,3	3,6	6,5
32	Гастроліти	17,7	13,3	14,8	45,8
33	Ячна шкаралупа	18,7	21,4	19,8	59,9
34	Інше	1,2	0,7	1,3	3,1

Висновки

Аналіз погадок свідчить про те, що 62,1% зимуючих граків, що ночують у Львові, харчується на полях, токах і фермах за містом, ті ж птахи, що днюють у місті здобувають корм на відкритих від снігу ділянках ґрунту, смітниках, звалищах.

Харчова пластичність граків є досить великою, особливо в зимовий період. Ліквідація стихійних звалищ і сміттєсховищ відкритого типу може бути одним із чинників регулювання чисельності граків у місті взимку.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бокотей А.А.** Добові міграції воронових птахів в умовах урбанізації // Урбанізація, як фактор зміни біогеоценотичного покриву. – Львів, 1994. – С. 19-20.
2. **Промптов Л.И.** Очерки по проблемам биологической адаптации поведения воробьиных птиц. – М. – Л.: Изд-во АН СССР, 1956. – С. 94-106.
3. **Татаринов К.А.** Врановые в городе Львове и его окрестностях // Врановые птицы в естественных и антропогенных ландшафтах. – Липецк, 1989. – Т. 1. – С. 98.
4. **Bibby C.J., Burgess N., Hill U.D.** Bird census techniques. – London, 1992. – 257 p.